

ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІТОРІЗНОМАНІТТЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ “ВЕЛИКІ ГОЛДИ” (РОГАТИНСЬКЕ ОПІЛЛЯ) ШЛЯХОМ ОПТИМІЗАЦІЇ ЇЇ ТЕРИТОРІЇ

Н.В. Шумська, кандидат біологічних наук

О.В. Чуй, І.І. Дмитраш

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника

Наведено результати дослідження фіторізноманіття комплексної пам'ятки природи “Великі Голди” (Рогатинське Опілля). За попередніми даними, виявлено 16 видів рослин, занесених до Червоної книги України та до міжнародних охоронних переліків; 5 синтаксонів, занесених до Зеленої книги України. Запропоновано шляхи оптимізації території пам'ятки природи.

Пам'ятка природи “Великі Голди”, фіторізноманіття.

Пагорби Великі Голди розташовані біля с. Лучинці Рогатинського району Івано-Франківської області. Згідно з фізико-географічним районуванням [4], територія належить до Рогатинського Опілля. Це два паралельно розміщені пагорби заввишки до 300 м над р. м., що простягаються з північного сходу на південний захід, з перемичкою на північному сході. Ґрунти переважно чорноземні, середньої потужності, місцями – малопотужні рендзини, сформовані на гіпсах.

Частина південно-східного схилу одного з пагорбів оголошена комплексною пам'яткою природи “Великі Голди” площею 24,03 га [5]. Пам'ятка природи відома як місцезростання видів рослин, занесених до Червоної книги України, – *Festuca pallens* Host., *Sedum antiquum* Omelcz. et Saverucha, *Crambe tataria* Sebeok тощо [1, 3, 6].

Мета дослідження – комплексне вивчення фіторізноманіття природно-заповідної території, яке досі не здійснювалося.

Матеріал і методика досліджень. Упродовж 2010–2011 років здійснювались дослідження фіторізноманіття лучно-степових та наскельних угруповань пагорбів Великі Голди за загальноприйнятими методиками.

Результати досліджень. Осередки лучно-степової рослинності займають переважно середні й нижні частини південно-східних схилів обох пагорбів. Верхні частини схилів частково заліснені культурами сосни звичайної, місцями порослі чагарниками. На схилах південно-східної експозиції наявні відслонення гіпсів. Лучно-степова рослинність пологих частин схилів із чорноземними Ґрунтами середньої потужності представлена, головним чином, типовими для Рогатинського Опілля угрупованнями формацій *Brachypodieta pinnati* й *Elytrigieta intermediae*. Найбільш поширеними є фітоценози асоціацій *Brachypodietum (pinnati) festucosum (valesiaceae)* і *Brachy-*

podietum (pinnati) brizidosum (mediae), менша частка рослинного покриву припадає на асоціації *Elytrigietum (intermediae) festucosum (valesiacaе)* та *Elytrigietum (intermediae) brachypodiosum (pinnati)*.

Це флористично багаті угруповання зі значним проективним покриттям (90–100 %) і дво- чи триярусною будовою. Вони сформовані типовими лучно-степовими та деякими лучними видами: *Brachypodium pinnatum* (30–60 %), *Elytrigia intermedia* (20–50 %), *Dactylis glomerata* (5–20 %), *Briza media* (5–10 %), *Festuca valesiaca* (5–30 %), *Anthericum ramosum* (10–20 %), *Salvia pratensis* (+ – 10 %), *S. verticillata* (+ – 10 %), *Carex humilis* (+ – 10 %), *C. montana* (+ – 20 %), *Bupleurum falcatum* (+ – 10 %), *Trifolium montanum* (+ – 10 %), *Echium maculatum* (+), *Galium campanulatum* (+), *G. verum* (+ – 10 %), *Inula hirta* (+), *Centaurea scabiosa* (+), *Chamaecytisus ruthenicus* (+ – 10 %), *Campanula sibirica* (+), *Stachis recta* (+), *Filipendula vulgaris* (+), *Linum flavum* (+ – 10 %), *Lembotropis nigricans* (+ – 10 %), *Pulsatilla grandis* (+), *Aster amellus* (+), *Thesium linophyllum* (+ – 10 %), *Asperula cynanchica* (+ – 10 %), *Iris hungarica* (+), *Anemone sylvestris* (+), *Prunella grandiflora* (+), *Astragalus danicus* (+), *Medicago procumbens* (+ – 20 %), *Teucrium chamaedrys* (+ – 20 %) та ін.

З лісових та узлісних видів присутні *Polygonatum odoratum*, *Primula veris*, *Lilium martagon*, *Platanthera bifolia*, *Vincetoxicum hirundinaria*, *Clematis recta*, *Thalictrum minus*, *Peucedanum cervaria*, *Geranium sanguineum* тощо.

На рендзинах, еродованих ділянках схилів, переважно у верхній їх частині, поширені угруповання, синтаксони яких занесені до Зеленої книги України [2], зокрема, асоціації *Stipetum (capillatae) festucosum (valesiacaе)* та *Stipetum (capillatae) koelerioides (crinatae)*, зрідка *Stipetum (pennatae) festucosum (valesiacaе)*. У формуванні угруповань беруть участь *Stipa capillata* (30–50 %), *S. pennata* (25–30 %), *Festuca valesiaca* (20–50 %), *Koeleria cristata* (20–50 %), *Carex humilis* (10–25 %), *Teucrium chamaedrys* (5–20 %), *Artemisia austriaca* (5–20 %), *Asparagus officinalis* (+), *Thalictrum minus* (+), *Inula ensifolia* (+ – 10 %), *Euphorbia cyparissias* (+ – 10 %), *Polygonatum odoratum* (+), *Veronica spicata* (+), *Gypsophila fastigiata* (+ – 20 %), *Sedum ruprechtii* (+ – 10 %), *Stachys recta* (+), *Phleum phleoides* (+ – 10 %), *Allium montanum* (+ – 10 %), *Adonis vernalis* (+), *Astragalus onobrychis* (10–30 %), *Asperula cynanchica* (+ – 10 %), *Thymus marschallianus* (5–20 %), *Potentilla arenaria* (5–20 %) та ін.

На відслоненнях гіпсів поширені угруповання формацій *Festuceta pallentis* та *Stipeta capillatae*, що занесені до Зеленої книги України. Загальне проективне покриття фітоценозів становить 30–50 %.

Угруповання асоціації *Festucetum (pallentis) gypsophilosum (fastigiatae)* сформоване *Festuca pallens* (20–30 %), *Gypsophila fastigiata* (20–50 %), *Festuca valesiaca* (10 %), *Stipa capillata* (5–10 %), *Artemisia austriaca* (+), *Euphorbia cyparissias* (+), *Potentilla arenaria* (5–10 %), *Allium montanum* (10 %), *Astragalus onobrychis* (10–20 %), *Sedum ruprechtii* (+), *S. acre* (5–20 %).

В угрупованнях асоціації *Stipetum (capillatae) festucosum (pallentis)* проективне покриття *Stipa capillata* становить 25–50 %, *Festuca pallens* – 20–30 %. Флористичний склад подібний до попередньої асоціації.

Під час інвентаризації лучно-степової та наскельної рослинності пагорбів Великі Голди виявлено 16 видів рослин, занесених до Червоної книги України.

На обох південно-східних схилах пагорбів, переважно у їх середніх та нижніх частинах, виявлені локальні популяції *Carlina onopordifolia* Bess. ex Szaf., Kulcz. et Pawł.) з лівостороннім віковим спектром, які налічують понад 2 тис. особин. На території пам'ятки природи, у нижній частині схилу пагорба, відмічено також 23 особини *Carlina cirsioides* Klokov (з них 8 генеративних).

Для *Pulsatilla grandis* Wender. та *Adonis vernalis* L. характерна численність популяцій (по кілька тисяч особин) на південно-східних схилах обох пагорбів, менша кількість (від кількох десятків до кількох сотень особин) характерна для *Chamaecytisus podolicus* (Błocki) Klásk. *Ch. paczoskii* (V.Krecz.) Klásk., *Pulsatilla patens* (L.) Mill. s.l., *Trifolium rubens* L., *Stipa pennata* L., *Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br. На гіпсових відслоненнях та рендзинах поширені *Stipa capillata* L., *Festuca pallens*, *Sedum antiquum*, *Stipa pennata* L.

На території пам'ятки природи зростають, крім того, *Platanthera bifolia* (L.) Rich. та *Lilium martagon* L., наводиться також *Crambe tataria* [6].

Таким чином, на території пам'ятки природи й на південно-східному схилі паралельного до неї пагорба, за попередніми даними, виявлено 16 видів рослин, занесених до Червоної книги України, 2 види – до Червоного списку МСОП (*Carlina onopordifolia*, *Chamaecytisus podolicus*), 3 види – до Європейського Червоного списку (*Carlina cirsioides*, *Chamaecytisus podolicus*, *Sedum antiquum*), 2 види – до Додатку I Бернської конвенції (*Pulsatilla grandis*, *P. patens*); угруповання 5 синтаксонів, занесених до Зеленої книги України.

Отримані результати досліджень свідчать про важливе аут- та синфітосозологічне значення комплексної пам'ятки природи "Великі Голди". Разом з тим, не менш цінна територія – південно-східний схил другого пагорба Великі Голди – залишилася поза охороною.

Стан збереження рослинності на обох схилах пагорбів задовільний. Випасання худоби не проводиться, ознаки витоптування незначні. Антропогенний вплив виявляється у самовільному випалюванні сухого травостою та частковому його викошуванні. Разом з тим, через припинення випасання худоби значно підвищилась інтенсивність заростання схилів чагарниковою та деревною рослинністю. Найбільшою кількістю та щільністю відзначається підріст *Prunus spinosa* L.; проективне покриття особин виду місцями становить 60–80%. Менша інтенсивність заростання характерна для *Euonymus europaea* L., *Crataegus leiomonogyna* Klok., *Swida sanguinea* (L.) Opiz, *Viburnum lantana* L., *Frangula alnus* Mill., *Cerasus avium* (L.) Moench. У складі угруповань чагарників відзначені також *Viburnum opulus* L., *Rhamnus cathartica* L., *Pyrus communis* L., *Cotoneaster melanocarpus* Fisch. ex Blytt, *Quercus robur* L., та *Q. borealis* Michx., *Robinia pseudoacacia* L. У верхній частині схилу пам'ятки природи місцями поширені зарості *Rubus caesius* L.

Заростання схилів пагорбів чагарниковою рослинністю не тільки спричинює скорочення площі лучно-степових рослинних угруповань, але й несе потенційну загрозу повного зникнення популяцій раритетних видів рослин.

Висновки

Зважаючи на високу аут- та синфітосозологічну цінність досліджуваної території, необхідно встановити заповідний режим на південно-східному схилі паралельного до пам'ятки природи пагорба; підвищити її природоохоронний статус; проводити сінокосіння тільки після завершення обнасінення *Carlina onopordifolia* й *C. cirsioides*; здійснити заходи щодо запобігання заростанню лучно-степових ділянок чагарниковою та деревною рослинністю; запровадити моніторинг стану популяцій раритетних видів рослин та угруповань, синтаксони яких занесені до Зеленої книги України.

Оскільки Великі Голди розташовані неподалік від Галицького національного природного парку, для забезпечення збереження їх природних комплексів і впровадження природоохоронних заходів доцільно приєднати незаліснені частини пагорбів до парку.

Список літератури

1. Жижин М.П. Стан і перспективи охорони популяцій *Crambe tataria* Sebeók на Опіллі (УРСР) / М.П.Жижин , О.О.Кагало , Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Укр. ботан. журн. – 1990. – Т. 47, № 6. – С. 77–79.
2. Зелена книга України / за заг. ред. Я.П. Дідуха. – К. : Альтерпрес, 2009. – 448 с.
3. Наконечний О.М. *Sedum antiquum* Omelcz. et Zaverucha на Західному Опіллі: екологічна приуроченість, фітоценологічні особливості, хорологічний та созологічний аналіз / О.М. Наконечний, О.О. Кагало // Уч. зап. Таврич. нац. ун-та ім. В.И. Вернадского. Сер. Биол. – 2001. – № 14 (1). – С. 141–144.
4. Природа Івано-Франківської області / за ред. Геренчука К.І. – Л. : Вища школа, 1973. – 160 с.
5. Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини. – Івано-Франківськ : Таля, 2000. – 272 с.
6. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

Представлены результаты исследования фиторазнообразия комплексного памятника природы “Великие Голды” (Рогатинское Ополье). По предварительным данным, выявлено 16 видов растений, занесенных в Красную книгу Украины и в международные природоохранные списки; 5 синтаксонов, занесенных в Зеленую книгу Украины. Предложены пути оптимизации территории памятника природы.

Памятник природы “Великие Голды”, фиторазнообразие.

The results of Complex Natural Monument “Velyky Goldy” (Rogatyn Opillia) phytodiversity research are represented. 16 rare species of plants, 5 syntaxons that are included to the Green Data Book of Ukraine, are found. The ways of Natural Monument territory optimization are offered.

Complex Natural Monument “Velyky Goldy”, phytodiversity.